

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

Rozchod rodičů a jeho dopad na děti v adolescentním věku

Autor: Vávrová Lenka

Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

Studijní program Sociální pedagogika, specializace v pedagogice

Datum odevzdání : 31.3. 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 31. března 2011

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé bakalářské práce

PhDr. Olze Vaněčkové

za cenné rady, připomínky, ochotu, trpělivost a pomoc při zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat Bc. Janě Bröstlové za odbornou konzultaci a své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

V Českých Budějovicích dne 31. března 2011

Anotace

VÁVROVÁ, LENKA. *Rozchod rodičů a jeho dopad na děti v adolescentním věku.*, České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské Univerzity České Budějovice, 2011, 53 s. Bakalářská práce

Bakalářská práce se zaměřuje na rozchod, rozvod rodičů a jeho dopad na děti v adolescentním věku. V teoretické části jsou za využití odborné literatury vymezeny základní pojmy vztahující se k problematice současné rodiny, párového soužití. Dále se zaměřuje na možnost výchovy (výhradní péče, střídavá péče, společná péče). Praktická část se věnuje zjištění, jak děti prožívají rozchod rodičů, zda a jak rodiče o této situaci s dětmi hovoří, jak probíhá rozhodování o možném svěření do péče otce či matky, jaké dopady pro ně měl rozchod, rozvod rodičů.

Klíčová slova: rodina, funkce rodiny, rozchod-rozvod, dítě, adolescent

Annotation

VÁVROVÁ, LENKA. Parental Separation and Its Impact on Adolescent Children., České Budějovice: Pedagogical Faculty of South Bohemian University in České Budějovice, 2011, 53 s. Bachelor Thesis

The focus of this bachelor thesis is on parental separation and divorce and their impact on adolescent children. Based on literature research, the theoretical part defines the basic terms related to the current family and cohabitation issues. It also focuses on the possibilities of child upbringing (sole custody, shared custody, joint custody). The practical part presents the findings about how children experience their parents' separation, whether and how parents talk to their children about their situation, how the decision about possible maternal or paternal custody is reached and what impact parental divorce or separation has on their children.

Keywords: family, family functions, divorce, separation, child, adolescent

Osnova

Úvod.....	8
I. Teoretická část	
1 Rodina.....	9 - 17
1.1 Definice rodiny.....	9
1.2 Rodina – historie versus dnešek.....	9 - 10
1.3 Charakteristické znaky dnešní rodiny.....	10 - 11
1.4 Základní funkce rodiny.....	12 - 13
1.5 Funkční, problémová, dysfunkční a afunkční rodina.....	13 - 14
1.5.1 Dítě v rodině.....	14 - 15
1.5.2 Adolescent v rodině.....	15 - 17
2 Rozvod, rozchod rodičů.....	18 - 21
2.1 Reakce dětí na rozvod, rozchod rodičů.....	19 - 20
2.2 Rodičovská zodpovědnost.....	20 - 21
3 Rozhodování o svěřeni dítěte.....	22 - 26
3.1 Výhradní výchova.....	23 - 24
3.2 Společná výchova.....	24 - 25
3.3 Střídavá výchova.....	25 - 26
4 Úprava styku dítěte s druhým rodičem.....	27 - 28
4.1 Výkon rozhodnutí o úpravě styku s nezletilým dítětem.....	28
5 Sociálně právní ochrana dětí	29

II. Praktická část

1 Výzkumná otázka.....	30
2 Cíl výzkumu.....	30
3 Metodika.....	30
4 Kvalitativní výzkum.....	30 - 31
5 Kvalitativní rozhovor.....	31 - 32
6 Výběr respondentů.....	32 - 44
7 Vyhodnocení rozhovorů.....	45 – 49
8 Zhodnocení šetření.....	49
9 Závěr.....	50 – 51
Literatura.....	52 - 53

ÚVOD

Rozchod, rozvod rodičů je náročnou životní situací, která představuje složité období nejen pro ně samé, ale významně ovlivňuje i jejich děti a často se týká také širší rodiny. Rozchod, rozvod rodičů u nás nepatří k ojedinělým jevům, počet rozcházejících se partnerů je vysoký. Toto období je velmi zatěžující a může účastníky ve svých důsledcích ovlivnit po celý další život. Práce se bude zabývat možnými dopady rozchodu rodičů na děti v adolescenci. Dospívající mají obvykle možnost ovlivnit, kterému z rodičů mají být svěřeni do péče.

S rozvody či partnerskými rozchody se setkáváme dnes a denně, většinou jsme i v úzkém vztahu k těmto nepříjemným událostem, jelikož se týkají právě i našich blízkých. V současné době jsou však do partnerských rozepří stále častěji zatahovány nezletilé děti, které se s takovými situacemi umí jen těžce vyrovnávat.

Toto téma jsem si vybrala, protože pracuji jako sociální pracovnice odboru sociálních věcí a zdravotnictví na oddělení sociálně právní ochrany dětí při Městském úřadu v Kaplici.

S rozchodem či rozvodem rodičů se setkávám poměrně často. Následky rozchodu rodičů mají mnoho tváří a často se u dětí projevují změnou chování, emocí, nálad atd.

S dětmi před soudním jednáním o úpravě poměrů provádíme pohovory, kdy se děti ke své situaci vyjadřují. Skončeným soudním jednáním v mnoha případech naše práce nekončí. Ve většině případů s rodinou i nadále spolupracujeme.

Práce bude koncipována do dvou částí. V teoretické části se za využití literatury budu zabývat problematikou současné rodiny a párového soužití, více se zaměřím na rozchod, rozvod partnerů – rodičů a jeho faktické důsledky pro děti a zejména dospívající. Budu charakterizovat následné možnosti výchovy /výhradní péče, střídavá péče, společná péče/ a roli orgánů sociálně právní ochrany dětí.

Náplní praktické části bude šetření, které bude zjišťovat, jak adolescenti prožívají rozchod rodičů, zda a jak rodiče o této situaci s nimi hovoří, jak probíhá rozhodování o možném svěřeni do péče otce či matky, jaké dopady pro ně měl rozchod, rozvod rodičů. Základní použitou metodou bude rozhovor s otevřenými otázkami, oslovení budou dospívající ve věku 15 až 18 let.

I. Teoretická část

1 Rodina

Zamýšlíme-li se nad pojmem rodina, je třeba si vždy znovu uvědomit, že toto téma stojí v popředí zájmu mnoha vědních disciplin (příkladně demografie, psychologie, sociologie) i mnoha oblastí praxe (sociálních pracovníků, soudů, učitelů, pediatrů, psychologů). Je to tedy téma značně komplexní a složité, které lze chápat z mnoha různých úhlů a hledisek. Popisujeme-li rodinu, vždy nám naši snahu komplikuje to, že se jedná o velmi proměnlivý systém či strukturu. Rodina se mění jak ve smyslu historickém – jinou rodinu měli naši předkové v 19. století, jinou naši pradědové ve dvacátých letech 20. století, jinou máme my sami a jinou rodinu budou vytvářet naše děti.¹

1.1 Definice rodiny

Rodinu můžeme chápat jako skupinu lidí spojených společným původem, manželstvím, nebo jiným právním vztahem jako je například adopce, jejíž členové se vzájemně (společensky, ekonomicky, psychologicky) podporují a shodně se identifikují jako jedna společenská jednotka. Rodina zároveň podléhá normám dané společnosti a společenským představám o rolích, které by měla naplňovat.²

1.2 Rodina – historie versus dnešek

Rodina jako společenská instituce prošla v našem společensko - kulturním okruhu za dobu své existence vývojem, ve kterém můžeme vysledovat tři základní vývojové etapy. Hovoříme o rodině tradiční, moderní a postmoderní.

¹ ŠULOVÁ, L.: *Rodina funkční a dysfunkční*, Právo a rodina, č. 1/2006. str.8

² SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou*, Hradec Králové: Gaudeamus 2007, str. 15

Rodina tradiční

Rodina je nejstarší společenskou institucí, která vznikla za účelem ochrany všech svých členů, zejména těch nejmladších a naopak nejstarších. Vznikla jako instituce provázející člověka od narození až do smrti. Tradiční rodina se vyznačuje širokou strukturou zahrnující více generací. Role jejích členů jsou vysoce hierarchizované a rodina zabezpečuje existenci svých členů ve všech směrech. V čele rodiny stojí muž, otec a její společenské zakotvení je silně ovlivněno náboženským vnímáním světa. Rodiny byly zakládány v zájmu celé společnosti a především kvůli zájmů orientačních rodin, ze kterých manželé pocházeli.

Rodina moderní

Moderní rodina je obvykle nukleární, založená na soužití rodičů a jejich dětí. Vzniká na základě individuální volby budoucích manželů. Role jednotlivých členů jsou spíše specializované. V čele rodiny nestojí výhradně muž – otec a společenské zakotvení rodiny má vážně občanský charakter. Náboženský aspekt zakládání a fungování rodin se vytrácí.

Rodina postmoderní

Rodina již není zakládána převážně z důvodu zplodění a výchovy dětí. Pro tento typ rodiny je naopak charakteristická její vysoce individualizovaná struktura. Role uvnitř rodiny jsou taktéž vysoce individualizované a rodina zabezpečuje především citové potřeby svých členů. Vzhledem k vysokému individualismu členů rodině není tento typ rodiny založen na existenci silné autority.³

1.3 Charakteristické znaky dnešní rodiny

Prvním z nich je demokratizace uvnitř rodiny. To znamená, že muž ztratil dřívější výsadní postavení v rodině. Naproti tomu žena získala některá práva, ale i povinnosti, které dříve náležely jen mužům. Změna nastala i v roli dětí v rodině, více se zapojují do organizace rodinného života a také jejich vztah s rodiči je spíše partnerský.

³ SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou*, Hradec Králové: Gaudeamus 2007, str. 16-19

Rodina se dnes často dostává do jisté izolovanosti a v důsledku sílí tendence odděleného života jednotlivých generací, poklesu významu sousedských vztahů a také tendence uniknout záplavě podnětů dnešního života do pomyslného klidu rodiny, žije dnešní rodina v určitém uzavření před vnější společností.

Rodina se zmenšuje, zvyšuje se počet jednočlenných domácností a osamělých matek s dětmi. To vede nejen k izolovanosti, ale také k menší stabilitě rodin. Chybí vnější ukotvení rodiny v širších společenských vazbách, a proto je pro ni jakýkoliv konflikt o to více nebezpečný a může snadněji zapříčinit její rozvrat.

Další charakteristikou rodiny je její dezintegrace. Ubývá času, kdy jsou rodinní příslušníci pohromadě. Vázne komunikace a vzájemné sdělování si zážitků.

Současnou rodinu ohrožuje také nadměrné zatížení rodičů pracovními povinnostmi, z něhož vyplývá časové zaneprázdnění. To s sebou přináší vyčerpání a nedostatek sil na výchovu dětí. Tento nedostatek bývá následně kompenzován přísunem materiálních prostředků a vysokým kapesným pro děti. Tento jev přispívá ke změně hodnotového systému mladé generace charakterových vlastností dětí (neskromnost, sobeckost), které mohou nakonec vést až k jejich deviantnímu chování.

Nemusíme zdůrazňovat, že k dnešním rodinám bohužel patří také vyšší výskyt rozvodů. Česká republika patří k zemím s nejvyšším počtem rozvodů. Prakticky se rozvádí každé druhé manželství. Ročně o trvalý vztah k jednomu rodiči přichází zhruba třicet tisíc dětí.

Posledním znakem dnešní rodiny je diferencovanost rodiny podle socioekonomické úrovně. Mnoho rodin, zvláště jsou ohroženy mladé rodiny s dětmi, trpí materiálním nedostatkem. Bohužel své problémy často řeší půjčkami a dostávají se tak do bludného kruhu. Důsledkem například je, že děti ze sociálně slabších rodin jsou více ohroženy šikanou a častěji se u nich objevuje i deviantní chování.⁴

⁴ <http://rodinadnes.cz/?p=899>

1.4 Základní funkce rodiny

Funkce rodiny se vyvíjí v souvislosti se společenskými změnami a proměnou kulturních faktorů, které ovlivňují postavení rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř rodiny. Moderní rodina pozbyla některé ze svých dřívějších funkcí.⁵

J. Výrost uvádí čtyři základní funkce:⁶

- Funkce reprodukční
- Funkce materiální – v minulosti významnější než nyní, kdy funguje systém sociálních podpor a slabší členové rodiny nejsou tolik závislí na silnějších
- Funkce výchovná – rodina poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě, funguje jako regulátor nežádoucích činností.
- Funkce emocionální – v této oblasti je rodina jedinečná a nezastupitelná a naopak, pokud je rodina disfunkční, je právě tato oblast nejvíce zraňující. Rodina poskytuje všem svým členům uspokojení řady potřeb.

Proto, aby rodina plnila uvedené funkce je třeba přítomnosti všech jejích členů. Vzhledem k dítěti tedy hlavně obou rodičů. Pokud je rozpad rodiny neodvratitelný, je třeba udržet vztahy mezi oběma rodiči a dítětem na nejvyšší možné úrovni, aby zůstalo zachováno co nejvíce z výše zmiňovaných funkcí.⁷

Blahoslav Kraus uvádí jako základní funkce:

- Biologicko – reprodukční funkce, která má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Pro svůj zdárný rozvoj potřebuje společnost stabilní reprodukční základnu. Proto je také v jejím zájmu, aby se rodil takový počet dětí, který tyto perspektivy naplní.
- Sociálně – ekonomická funkce, jež chápe rodinu jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Její členové se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání a současně se rodina sama stává významným spotřebitelem, na němž je značně závislý trh.

⁵ ČERNÁ, M., *Rozvod, otcové a děti*, Praha: Eurolex Bohemia 2001, str.19

⁶ VÝROST, J., *Aplikovaná sociální psychologie*, Praha: Portál 1998, str. 326

⁷ ČERNÁ, M., *Rozvod, otcové a děti*, Praha: Eurolex Bohemia 2001, str.20

- Sociálně – výchovná funkce, mluvící o rodině jako o první sociální skupině, která učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.
- Rekreační, relaxační a „zábavná“ funkce, která hovoří o rodině jako také o instituci, která by měla pamatovat na rekreaci, relaxaci a zábavu. Aktivity tohoto typu se týkají všech členů rodiny, ale pro děti mají význam největší.
- Emocionální funkce, jež je pro rodinu zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, a tak podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny.⁸

1.5 Funkční, problémová, dysfunkční a afunkční rodina

V této kapitole rozepteji čtyři pásma funkčnosti rodiny a jejich poruch ve vztahu k dítěti.

Funkční rodina – jedná se o rodinu bez narušení, která je schopna zabezpečit dítěti dobrý vývoj.

Problémová rodina – v této rodině se vyskytují poruchy některých funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte v něm. Rodina je schopna řešit svoje problémy sama, vlastními silami, nebo s pomocí jiných.⁹

Dysfunkční rodina - jako dysfunkční rodiny označujeme ty, jejichž vztahy nejsou harmonické. Problémy v těchto rodinách jsou hlubší než v rodinách harmonických a samotní členové těchto rodin nejsou schopni sami se s nimi vypořádat.

Pro příklad uvádím některé typy těchto rodin.

Ambiciózní rodina, která směřuje k uplatnění osobních ambic rodičů, jejich hodnotová orientace směřuje k vlastní kariéře, vysoké materiální úrovni života celé

⁸ <http://rodinadnes.cz/?p-153>

⁹ tamtéž

rodiny. Rodiče mají pocit, že to vše musí dělat pro zabezpečení svých dětí, většinou si nepřipouštějí, že jejich děti citově strádají a je velmi obtížné je o tom přesvědčit.

V disociální rodině jsou narušeny vnější vztahy (izolovanost nebo konflikty s okolím) nebo vnitřní vztahy mezi členy rodiny; nemusejí to být pouze konflikty v rodině, ale též oslabení vztahů a izolovanost.¹⁰

Afunkční rodina - poruchy v rodině jsou natolik závažné, že již přestává plnit svou úlohu. Vážně ohrožuje samotnou existenci a zdraví dětí, které musí být z tohoto důvodu umístěny mimo rodinu.¹¹

Přehled funkčnosti rodiny:

Funkční rodina	Problémová rodina	Dysfunkční rodina	Afunkční rodina
85%	12 -1 3%	asi 2 %	asi 0,5%
Netřeba sledovat	Sledování rodiny (začlenění do preventivních prohlídek pediatrem)	Nutná tzv. sanace rodiny (ozdravení, přijetí opatření k nápravě, pomoc)	Jediným řešením odebrání dětí

Zdroj: <http://www.sos-ub.cz/prevence/hyp24a.pdf>

1.5.1 Dítě v rodině

Na rodinu lze pohlížet z různých úhlů pohledů. Rodina chrání své členy a pomáhá jim se změnami probíhajícími v jejich okolí. Pojem rodina je některými autory chápán až od narození dítěte. Dále se budu zabývat pojmem a právem dítěte v rodině.

Dle úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

Každé dítě má práva, která byla přijata Úmluvou o právech dítěte 2. listopadu 1989 Organizací spojených národů a českým Parlamentem v březnu 1993. Úmluva obsahuje 54 článků, které dávají dětem právo na život a přežití, na jejich osobní rozvoj, požaduje,

¹⁰ <http://rodinadnes.cz/?cat=3>

¹¹ SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou*, Hradec Králové: Gaudeamus 2007, str.28

aby byly chráněny před zneužíváním a vykořisťováním a umožňuje dětem neopomenutelné místo ve společnosti.¹²

Pokud se rodiče rozcházejí, mohou narušit práva dítěte tím, že např. nezohledňují zájem dítěte na svobodu projevu, kdy dochází k jednání, která vedou soukromá nebo veřejná zařízení speciální péče, soudy, správní nebo zákonodárné orgány. Děti nesmějí být odděleny od svých rodičů, pokud takové oddělení není v zájmu dítěte na základě rozhodnutí soudu. Rodiče mají vždy primární odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Někdy se stane, že se děti ocitnou bez rodičů, poté je nutné zabezpečit jim přiměřenou náhradní péči.¹³

Úmluva o právech dítěte vychází se zásady „tří P“ (provision, protection a participation).

- Provision = přežití a rozvoj. Jedná se o soubor opatření, programů, aktivit jež by měly zajistit současnost a budoucnost dítěte
- Protection = ochrana dítěte
- Participation = spoluúčast, možnost dítěte podílet se na společenských činnostech¹⁴

1.5.2 Adolescent v rodině

V současné době zákon o sociálně právní ochraně dětí zajišťuje dětem právo vyjádřit se k rozchodu rodičů. Děti mají právo znát situaci v rodině. Před soudním jednáním s dětmi provádí sociální pracovnice pohovor, ze kterého zjišťuje jaká je současná situace v rodině, zdali je s ní dítě seznámeno a dítě se vyjádří u kterého z rodičů by chtělo zůstat. Velký zřetel se bere na věk dítěte, který souvisí s jeho rozumovými možnostmi a schopnostmi. U adolescentů je brán jejich názor jako rozhodující.

Období dospívání je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. Zahrnuje jednu dekádu života, od 10 do 20 let. V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální.¹⁵

¹² Úmluva o právech dítěte

¹³ Úmluva o právech dítěte

¹⁴ Velemínský, M., Studenovský, P., *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*, České Budějovice, 2008, str. 32

Vágnerová rozdělila období dospívání na dvě fáze:

Raná adolescence – označována jako pubescence, zahrnuje prvních pět let dospívání. Je časově lokalizována přibližně mezi 11. – 15. rok, s určitou individuální variabilitou. Nejnápadnější změnou je tělesné dospívání, spojené s pohlavním dozríváním, tj. pubertou. V souvislosti s tím se mění zevnějšek dospívajícího a stává se podnětem ke změně sebepojetí i reakcí okolí. V rámci celkového vývoje dochází ke změně způsobu myšlení, dospívající je schopen uvažovat abstraktně, a to i o variantách, které reálně neexistují. Pubescent se začíná osamostatňovat z vázanosti na rodiče, značný význam pro něho mají vrstevníci, s nimiž se ztotožňuje. Pro toto období je důležité přátelství, ale i první lásky, počáteční experimentace s partnerskými vztahy. Důležitým sociálním mezníkem je ukončení povinné školní docházky v 15 letech a diferenciaci dalšího profesního směřování, které bude spoluurčovat budoucí sociální postavení dospívajících. Po dosažení určité vývojové úrovně je žádoucí větší svoboda v rozhodování o sobě samém, ale tím se zároveň snižuje i pocit jistoty, který ze závislosti na rodině vyplýval.¹⁶

Pozdní adolescence – zahrnuje dalších pět let života, trvá přibližně od 15 do 20 let, s určitou individuální variabilitou, zejména v oblasti psychické a sociální. Vstup do fáze pozdní adolescence je biologicky vymezen pohlavním dozráním, v této době obvykle dochází k prvnímu pohlavnímu styku. Pozdní adolescence je především dobou komplexnější psychosociální proměny, mění se osobnost dospívajícího i jeho společenské pozice. Důležitým sociálním mezníkem je ukončení profesní přípravy, následované nástupem do zaměstnání, resp. volbou dalšího studia. V 18 letech dosahuje adolescent plnoletosti, která není chápána jen jako právní charakteristika, ale funguje zároveň jako jeden ze sociálních mezníků dospělosti. Podle současného práva získává 18letý člověk svobodu pro své rozhodování, může např. uzavřít manželství, ale je také plně zodpovědný za své jednání. Smyslem pozdní adolescence je poskytnout jedinci čas a možnost, aby porozuměl sám sobě, zvolil si, čeho chce v budoucnosti dosáhnout a osamostatnil se ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje.¹⁷

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, Praha: Portál 2000, str.321

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, Praha: Portál 2000, str.323-325

¹⁷ tamtéž

Období adolescence je velice složité, což ovlivňuje vztahy jak k rodičům, tak ke svým vrstevníkům.

Hill popsal dva pohledy těchto vztahů takto:

Tradiční pohled tvrdí, že stresující konflikty spojené s utvářením identity ovlivňují mezilidské vztahy. Vedou k tomu, že adolescent se staví do vyhrocené opozice vůči rodičům a jejich hodnotám, odmítá je a přiklání se k vztahům s vrstevníky a jejich hodnotami. Tím vzniká propast mezi generacemi.¹⁸

Alternativní pohled uznává, že charakter vztahů mezi rodiči a jejich potomky se v adolescenci mění. Tato změna však ne vždy vede k vyhrocené opozici a k odmítání rodičů a jejich hodnot, ani neznamena automaticky posun k alternativním hodnotám vrstevníků.¹⁹

Hartl ve svém psychologickém slovníku definuje vztah takto: „*Znamená déleobětější vztah spojený s emocionální vazbou a určitou odpovědností.*“²⁰

Dítě má tedy ve vztahu mámy a táty vnímat citovou vazbu. Má tedy vnímat, že ti dva se mají rádi, rozumějí si, těší se na sebe, dovedou se spolu smát, povídají si spolu, obejmou se, mají na sebe čas.²¹

V další kapitole budu popisovat rozvod či rozchod rodičů, příčinu rozvratu rodiny a stadia průběhu rozchodu. Dále se zaměřím na reakce dětí a popíši povinnosti rodičů vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti.

¹⁸ Hill, G., *Moderní psychologie: hlavní oblasti současného studia lidské psychiky*, Praha: Portál 2004,

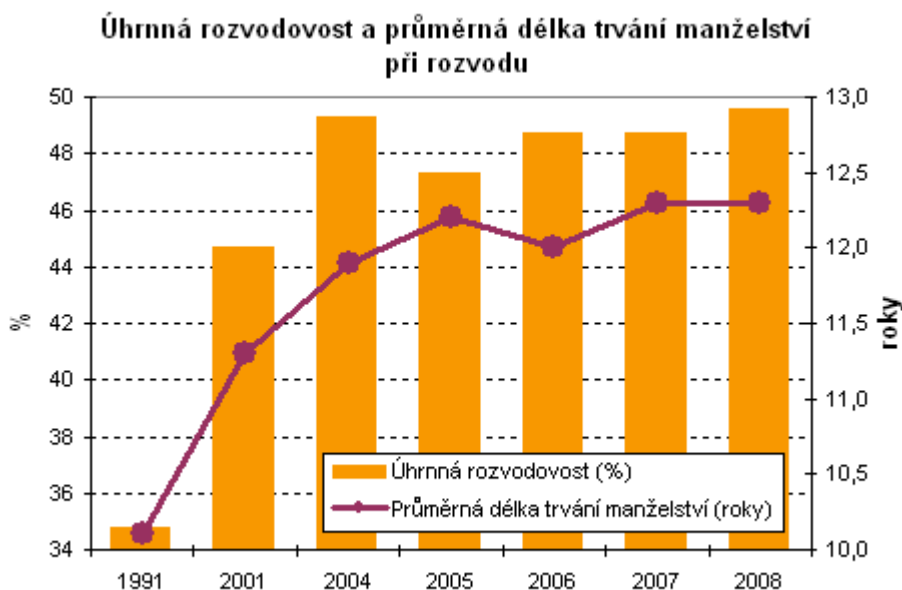
¹⁹ Hill, G., *Moderní psychologie: hlavní oblasti současného studia lidské psychiky*, Praha: Portál 2004, str.198

²⁰ Hartl, P. *Psychologický slovník*, Praha: Budka 1994

²¹ Špaňhelová, I., *Komunikace mezi rodiči a dítětem*, Praha: Grada 2009, str.63

2 Rozvod, rozchod rodičů

Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, tj. pro rodiče a děti, ale často pro celou širší rodinu. Rozvod není v našich zemích ojedinělým jevem, ba právě naopak, počet rozcházejících se rodin se drží na vysoké úrovni.²²

Zdroj: český statistický úřad

Statistika příčin rozvratu manželství potvrzuje stále čtenější využití obecných příčin (kategorie "rozdílnost povah, zájmů" a "ostatní") před konkrétně formulovanými příčinami na straně muže či ženy. Uvedené dvě kategorie zahrnovaly v roce 2008 již téměř 87 % případů u mužů i u žen, z toho tři čtvrtiny připadly na prvně jmenovanou.

Zaměříme-li se pouze na konkrétně formulované příčiny rozvratu, pak na obou stranách manželské dvojice byla nejčastěji soudem identifikována jakožto příčina rozvratu manželství nevěra (1442 případů na straně muže a 921 u žen). Druhým nejčtenějším důvodem byl alkoholismus muže či nezáměr o rodinu ze strany ženy.²³

²² Matějček, Z., Dytrych, Z., *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Praha: Grada 2002, str.39

²³ <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Z teoretického hlediska je správné hovořit o třech stádiích:

- Manželský (rodinný) nesoulad – vzniká z více či méně podstatných rozporů, ve kterých se prokazuje snížená schopnost partnerů najít vhodné kompromisy a rozpory řešit.
- Manželský (rodinný) rozvrat – jde již o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí (emoční, ekonomické, výchovné)
- Rozvod – je formálně právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců, krajním řešením v procesu rozvratu manželství. Rozvod na rozdíl od rozvratu manželství je deklarován, a to tím, že je podán návrh na rozvod.²⁴

2.1 Reakce dětí na rozchod, rozvod rodičů

Narušené vztahy mezi rodiči bývají provázány hádkami. Tato soužití často končí rozchodem, rozvodem. Rozchod rodičů bývá duševním dozráváním dítěte závažným patogenním činitelem. Ten se nejvíce uplatňuje v období pubescence a adolescence. Dochází k rozpadu důvěrně známého prostředí bezpečí a jistoty právě v období, kdy tuto jistotu nadměrně potřebuje.²⁵

Pro dítě je rozchod, rozvod rodičů velmi náročnou situací. Větší dítě obvykle prožívá pocity viny za rozchod. Skoro nikdy se nepodaří udržet děti mimo dosah rodičovských konfliktů a také mimo dosah lišících se potřeb dospělých. Dítě se ocitá v situaci konfliktu loajalit vůči nejdůležitějším osobám svého života. Potřebuje a chce mít u sebe oba rodiče. Konflikt patří mezi ty nejhůře řešitelné, obvykle všechny alternativy, před které je dítě rodiči stavěno, zahrnují nějakou hrozbu ztráty nebo přímo ztrátu. Dítě si navíc nedokáže v plném rozsahu uvědomit, o co přišlo. Odchod jednoho z rodičů z domova – v naprosté většině případů otce – je těžkou ztrátou jak pro děvče, tak pro chlapce.²⁶

Pocit ztráty, s nímž se musí vyrovnat většina dětí, může ovlivnit mnoho různých oblastí jejich života. Dítě přestává být v denním kontaktu s jedním rodičem a často dochází i k odpovídajícímu omezení styku se členy širší rodiny. Děti možná přišly

²⁴ Matějček, Z., Dytrych, Z., *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Praha: Grada 2002, str.39

²⁵ Fischer, S., Škoda, J., *Sociální patologie*, Praha: Grada 2009, str.143

²⁶ Matoušek, O., Kolářková, J., Kodymová, P., *Sociální práce v praxi*, Praha: Portál 2005, str.65

o rodinný dům, o školu, kamarády a oblíbené činnosti ve volném čase. Méně hmatatelná je ztráta jistoty: dítě přišlo o zázemí úplné rodiny, s obtížemi se dívá kupředu a jeho sebevědomí rychle klesá. Dítě má pocit, že se liší od ostatních a stává se cílem dětské bezcitnosti. V mnoha rodinách zbývá méně peněz na pořízení věcí, které by dítě chtělo, některé děti ztrácejí radost ze života, dokud se rodina nezačne zotavovat.²⁷

Ve svém vývoji potřebuje dítě vidět a také pocíťovat matku a otce jako šťastné, klidné a rozhodné lidi, kteří netrpí citovými bouřemi a se kterými se může dobře a bez problémů identifikovat.²⁸

Může se stát, že neshody přimějí rodiče k tomu, že se rozejdou o této situaci je důležité mluvit s dítětem. Dítě velmi dobře vnímá, že jsou v rodině nějaké problémy. Pokud se rodiče rozejdou, dítě má být jasně ubezpečeno, že láska k němu se z obou rodičovských stran nemění. Znamená to pro ně, že se bude vídat s jedním i s druhým z rodičů v jiný čas, již ne společně. Dítě má být seznámeno s tím, kde bude a kdy. Rodičovský přístup k dítěti má být co nejvíce v jednotě, aby dítě nevyužívalo a nezneužívalo jednání a chování jednoho z rodičů ve svůj prospěch.²⁹

2.2 Rodičovská zodpovědnost

Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům. Po jejich rozchodu nedochází k jejímu zaniknutí či omezení, toto vážné rozhodnutí může učinit pouze soud. Po rozchodu rodičů vykonává rodičovskou zodpovědnost každý rodič samostatně a na vlastní zodpovědnost.

Obsahem vztahu rodiče k nezletilému dítěti je souhrn práv a povinností, které zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů v § 31 označuje pojmem rodičovská zodpovědnost. K právům a povinnostem rodiče patří

- péče o nezletilé dítě (zejména péče o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj)
- zastupování nezletilého dítěte a správa jeho jmění.

²⁷ Smith, H., *Děti a rozvod*, Praha: Portál 2004, str.49

²⁸ Matějček, Z., Dytrych, Z., *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Praha: Grada 2002, str.16

²⁹ Špaňhelová, I., *Komunikace mezi rodiči a dítětem*, Praha: Grada 2009, str. 96

Rodičovská zodpovědnost rodiči vzniká na základě vztahu rodičovství, tj. u matky porodem, u otce určením otcovství pomocí některé z domněnek otcovství. Rodičovskou zodpovědnost nemá rodič, který nemá plnou způsobilost k právním úkonům; v tomto případě náleží rodičovská zodpovědnost pouze druhému rodiči. Na rozsahu rodičovské zodpovědnosti se nic nemění rozvodem rodičů.

Soud může podle § 44 zákona o rodině pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti, omezit její rozsah nebo rodiče zodpovědnosti zbavit. Výkon rodičovské zodpovědnosti je pozastaven, pokud rodiči ve výkonu brání závažná překážka; v tomto případě je rodič nadále nositelem rodičovské zodpovědnosti. Omezena je rodičovská zodpovědnost tehdy, když rodič řádně nevykonává své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a zájem dítěte omezení zodpovědnosti vyžaduje. Pokud rodič rodičovskou zodpovědnost zneužívá nebo její výkon závažným způsobem zanedbává, je rodičovské zodpovědnosti soudem zbaven.

Při úkonech, ke kterým není dítě způsobilé, jej zastupují rodiče. Pokud by měl rodič zastoupit dítě ve věci, ve které by mohlo dojít ke střetu zájmu mezi rodiči a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů, musí být dítěti ustanoven kolizní opatrovník, který ho bude v daném případě zastupovat. Kolizním opatrovníkem ustanoví soud zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.³⁰

³⁰ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

3 Rozhodování o svěřeni dítěte

Podle § 26 odst. 4 zákona o rodině při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vloh, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti.³¹

Jako sociální pracovnice, pracující na úseku sociálně právní ochrany dětí se zaměřuji na určitá kritéria kvality výchovných schopností u rodičů. Existuje několik kritérií, osobně preferuji tato kritéria:

Osobnost rodiče, kdy by měl mít rodič dobrou dávku lidské slušnosti, měl by mít schopnost vidět svět realisticky, umět dávat i brát. Kvalita osobnosti a její zralost dává záruky rodiči ke kvalitní výchově dítěte.

Vztah rodiče k dítěti, kdy je nutné rozpoznat lásku zdravou, zaměřenou na rozvoj dítěte a lásku sobeckou, zaměřenou na uspokojení svých potřeb, když výsledkem takové lásky bývá opožděný či absentující samostatný citový rozvoj. Účast rodiče na volnočasových aktivitách a péči o dítě dává zvýhodnění spíše matkám, které bývají více doma.

Důležitý je také charakter, morálka a struktura mravních norem rodiče, tyto skutečnosti si soud zjišťuje zejména z rozvodového spisu nebo ze samotných podání a výslechů rodičů v průběhu opatrovnického řízení, ale i ze zpráv o pověsti, které si vyžaduje z místa bydliště.

Velký zřetel je brán na kontinuitu prostředí, dítě by pokud možno nemělo zpřetrhat vazby s osobami a prostředím, na které si zvyklo. Prostředí je bráno nejen jako dům, byt, pokoj, ale i hřiště, osoby jako kamarádi, učitelé.

Nemůžeme opomenout zjistit jaký je vztah dítěte k jednomu z rodičů, kdy hodnotíme kvalitu a intenzitu vztahu, koho má dítě rádo, koho více akceptuje a který z rodičů umí

³¹ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

lépe uspokojovat dětské potřeby, což je většinou součástí hodnocení znaleckého posudku.³² Při tomto posuzování je důležitý věk dítěte.

Podle § 26 odst. 2 zákona o rodině, jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.³³

V době rozchodu rodičů si dítě může zvolit u kterého z rodičů chce zůstat, proto je důležité, aby dítě bylo seznámeno s možnostmi a druhy výchov. Ze své praxe vím, že děti o těchto volbách neví, což jsem zjistila při pohovorech, které jsou s dětmi prováděny před soudním jednáním. V níže uvedených kapitolách se budu zabývat popisem výhradní výchovy, společné výchovy a střídavé výchovy.

3.1 Výhradní výchova

Výhradní péče matky nebo otce byla donedávna jedinou možností úpravy poměrů nezletilých dětí. Novela zákona o rodině z roku 1998 přinesla jako další alternativu střídavou respektive společnou péči. Z 90% jsou dnes děti svěřovány do péče matek, zbytek pak do péče otců nebo jiných příbuzných. Otcí jsou děti svěřovány pouze v případě nepřítomnosti matky, jejího nezájmu nebo naprosté neschopnosti o děti se postarat. To znamená, že pokud jsou oba rodiče stejně kvalitní, mají stejný citový vztah k dítěti a ono k nim, mají stejné sociální a ekonomické zázemí, mají stejné výchovné předpoklady apod., jsou děti většinou svěřovány matkám, často i v případě, kdy otec vychází ze srovnání o něco lépe.³⁴

Při srovnání dětí ve výhradní péči matky a výhradní péči otce se zjistilo, že není důvod k diskriminaci otců při svěřování dětí do péče. Psychické zdraví průměrného dítěte z výhradní péče otce bylo srovnatelné s průměrným dítětem z výhradní péče matky. Jako skupina neměly děti ve výhradní péči otce ani více, ani méně problémů než děti ve výhradní péči matky.³⁵

³² JONÁKOVÁ, I., *Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy*, Právo a rodina č.4/2008, str.12

³³ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

³⁴ ČERNÁ, M., *Rozvod, otcové a děti*, Praha: Eurolex Bohemia 2001, str.37

³⁵ WARSHAK, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál 1996, str. 116

Dále bylo zjištěno, že děti ve výhradní péči rodiče stejného pohlaví – tedy chlapci v péči otců a dívky v péči matek – byly přizpůsobeny lépe než děti ve výhradní péči rodiče opačného pohlaví.³⁶

3.2 Společná výchova

Společná výchova je řešením situace, kdy rodiče spolu nadále zůstávají v určité formě společného soužití. Například společně bydlí, společně hradí část svých potřeb a zejména společně pečují o dítě. Dělí se o jeho materiální zajištění i zabezpečení jeho školních i mimoškolních aktivit, vzdělávání i volného času.³⁷

Institut společné výchovy je vhodný zejména u dětí blízkých zletilosti nebo např. pokud rodiče stále bydlí v jednom bytě či domě a jsou schopni se na všem dohodnout. Za výhodu je považován ten fakt, že pro děti znamená společná péče udržení si obou rodičů, oba jsou přítomni v jejich životě a na oba se mohou kdykoli obrátit, mohou se od nich učit, oba jsou k dispozici při zdolávání těch životních úkolů, se kterými jim pomůže pouze rodič toho určitého pohlaví.³⁸

Přestože se máme ještě mnohé co učit o předpovědích fungování společné péče, znalci se shodují, že úspěch společné péče závisí na řadě faktorů.

Společná péče nejlépe funguje, když:

- Oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je pro děti důležitý
- Oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je také dobrý rodič
- Rodiče žijí blízko sebe
- Děti samy takovou společnou péči chtějí
- Jeden rodič řádně dodržuje své finanční závazky vůči druhému
- Rodiče vzájemně spolupracují
- Rodiče mají slušnou úroveň komunikace
- Rodiče nezatahují děti do svých konfliktů³⁹

³⁶ WARSHAK, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál 1996, str. 117

³⁷ ČERNÁ, M., *Rozvod, otcové a děti*, Praha: Eurolex Bohemia 2001, str. 40

³⁸ JONÁKOVÁ, I., *Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy*, Právo a rodina č. 4/2008 str.14

³⁹ WARSHAK, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál 1996, str.171

Společná péče většinou selhává, když:

- Jeden rodič se o děti nemůže přiměřeně starat
- Jeden rodič je zjevně proti takovému uspořádání
- Místa, kde rodiče žijí, jsou od sebe dosti vzdálená
- Rodiče vůči sobě pociťují silné nepřátelství i přes pokusy o zprostředkování
- Rodiče používají děti proti sobě jako pěšáky ve válce⁴⁰

3.3 Střídavá výchova

Střídavá výchova je určitým řešením disproporce ve vztahu k oběma rodičům, která je důsledkem klasické úpravy poměrů nezletilých dětí po rozvodu. Střídavá péče je nazývána – nejlepším darem, který může dát rozvádějící se pár svým dětem. Je pochopitelné, že institut střídavé výchovy není pro každého. Jsou rodiče, kteří opravdu nemají předpoklady pro výchovu dětí a jejich péče by byla spíše na škodu. Jsou i rodiče, jejichž konflikt je natolik hluboký, že dohoda, alespoň dočasně, není možná.⁴¹

Jakkoli střídavá výchova předpokládá ze strany rodičů především toleranci, společnou vůli a schopnost spolu komunikovat a spolupracovat (a zejména nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů), nesmí soud na způsob této výchovy rezignovat už tehdy, kdy jeden z rodičů s tímto způsobem výchovy pro formu nesouhlasí. Je-li pak takový nesouhlas čistě obstrukční, ničím neodůvodněný resp. postrádá-li ve vztahu k výchově dítěte relevanci, nemůže o něj soud opřít své rozhodnutí. Proto dle názoru Ústavního soudu v tomto případě vyvstala podstatná otázka, proč matka či otec nejsou schopni spolupracovat a komunikovat a proč jim chybí ochota a vyspělost v zájmu dítěte kooperovat.⁴²

Svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti, to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných.⁴³

⁴⁰ WARSHAK, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál 1996, str.172

⁴¹ ČERNÁ, M., *Rozvod, otcové a děti*, Praha: Eurolex Bohemia 2001, str. 40

⁴² nález Ústavního soudu ze dne 23.2. 2010, sp.z. ÚS 1206/09

⁴³ JONÁKOVÁ, I., *Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy*, Právo a rodina č. 4/2008

Mezi základní kritéria pro svěřeni dítěte do střídave výchovy jsou uváděny zejména přijatelné sociální a prostorové poměry, jimiž se rozumí především docházka do stejné školy, nepřerušeni kulturních či sportovních aktivit, srovnatelný a přijatelný byt i bytový standard, včetně vhodného místa pro přípravu do školy. Důležitá je spolupráce rodičů, již se rozumí ochota a schopnost rodičů domluvit se na podstatných technických a materiálních záležitostech.⁴⁴ Nemělo by docházet k ovlivňování dítěte ze strany jednoho rodiče v neprospěch rodiče druhého. Rodiče by se měli zdržet před dítětem negativních komentářů na „účet“ druhého z rodičů. V zájmu dítěte také není zasahování ze strany třetích osob nebo další blízké osoby, tj. noví partneři rodičů či prarodičů, kteří by neměli do střídave výchovy zasahovat.⁴⁵

Bohužel se často stává, že dítě je využíváno jako nástroj pomsty jednoho rodiče proti druhému, kdy rodič mající dítě ve své péči neumožňuje styk dítěte s druhým rodičem. Poté se touto situací opět musí zabývat soud.

⁴⁴ JONÁKOVÁ, I., *Kritéria svěřeni nezletilého dítěte do výchovy*, Právo a rodina č. 4/2008, str. 15

⁴⁵ tamtéž

4 Úprava styku s druhým rodičem

Situace, kdy se rodiče nezletilého dítěte rozvedli, nebo rozešli a jsou schopní se skutečně dohodnout na styku s dítětem a tuto, buď písemnou, nebo ústní dohodu také plnit, nepotřebují styk upravit rozsudkem. V praxi se však mnohem častěji setkáváme s tím, že rodiče dohody schopni nejsou. V takovém případě se obracejí na soud a žádají, aby styk rodiče s dítětem upravil soud rozsudkem.⁴⁶

Některé matky setkání prostě nepovolí. Studie ukázala, že asi čtvrtina až třetina matek s výhradní péčí odmítla otci umožnit setkání s dětmi nejméně při jedné příležitosti.⁴⁷

Otcové, kterým jejich bývalé partnerky brání ve styku s dětmi, se často dopouští závažné chyby tím, že doufají v změnu a řešení situace po dobrém, vyčkávají a odkládají vymáhání kontaktu právní cestou. Vystavují tak dítě i sebe nebezpečí, že oslabení vztahu i případně matkou posilovaný a programovaný negativní postoj dítěte k otci se dostane do takového stádia, kdy bude nevratný a styk bude opravdu nutno omezit vzhledem k psychickému stavu dítěte. Je tedy nutné jednat okamžitě a hned po prvních zmařených setkáních se razantně domáhat svého práva účinným způsobem.⁴⁸

4.1 Výkon rozhodnutí o úpravě styku s nezletilým dítětem

Pokud je rodiči, který nemá dítě v péči, ve styku bráněno, soud si obvykle nejprve druhého rodiče předvolá a poučí ho o jeho povinnosti. Nedojde-li k vyřešení situace, přikročí soud ve smyslu § 272 odst. 2 o. s. ř. k písemné výzvě před výkonem rozhodnutí, ve kterém ho vyzve k důslednému respektování povinností, jež mu byly uloženy rozsudkem. Pokud zůstane tato výzva bezvýsledná, soud nařídí výkon rozhodnutí ukládáním pokut dle § 273 odst. 1 o. s. ř. až do výše 50.000,- Kč.

Soud může dále nařídít výkon rozhodnutí odnětím dítěte a jeho předání tomu, komu rozhodnutí přiznává právo na styk s nezletilým. Dlužno říci, že k tomuto závažnému kroku soudy přistupují naprosto výjimečně a situaci řeší spíše opakovaným ukládáním

⁴⁶ PRUCHOVÁ, B., NOVÁK, T., *Omezený styk dítěte s rodiči*, Právo a rodina č.3/2004 str.9

⁴⁷ WARSHAK, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál 1996, str.69

⁴⁸ ČERNÁ, M., *Rozvod, otcové a děti*, Praha: Eurolex Bohemia 2001, str.45

pokut. Při úvahách o tom, zda je tento postup správný, je si nutné uvědomit, že soud by měl vždy rozhodovat v zájmu dítěte. Odnětí je pro dítě vždy nadmíru stresujícím zážitkem, a rodiče, pokud dítě opravdu milují, jak obvykle před soudem opakovaně deklarují, by měli udělat vše proto, aby nebylo nutno k takto krajnímu řešení přistoupit.⁴⁹

⁴⁹ <http://www.soc.cas.cz/porozvodu/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditetem.html>

5 Sociálně právní ochrana dětí

Hlavním hlediskem sociálně právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte. Sociálně právní ochrana se dětem poskytuje bezplatně a zodpovídá za ní stát. Sociálně právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly.

Zákony proto také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají a nebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat.

V tomto případě dochází ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem, čili rodiče své děti v řízení nemohou zastupovat a soud musí dítěti ustanovit pro ochranu jeho zájmů v daném řízení kolizního opatrovníka. Kolizním opatrovníkem soud ustanoví příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí. Opatrovník vykonává za dítě všechna procesní práva účastníka řízení, zastupuje dítě v celém soudním řízení a hájí jeho zájmy až do pravomocného rozhodnutí. Z mé praxe vím, že pravomocným rozhodnutím soudu práce sociálního pracovníka nekončí. V řadě případů sociální pracovník s rodinou dále spolupracuje, poskytuje sociální poradenství, vykonává návštěvy v rodině a pracuje na sanaci rodiny.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1 Výzkumná otázka

V rámci své profese sociálního pracovníka odboru sociálních věcí a zdravotnictví při Městském úřadu v Kaplici se s rozchodem rodičů setkávám často. Rodičům i dětem poskytujeme sociální poradenství, jsme při soudním jednání ustanoveni kolizním opatrovníkem nezletilých dětí, provádíme sociální šetření v rodinách, pracujeme na sanaci rodiny. Vzhledem k výše uvedenému jsem si stanovila tuto výzkumnou otázku.

Jaké konkrétní důsledky rozchod, rozvod rodičů adolescentům přináší, jak adolescenti tuto situaci prožívají, jak se s touto situací vyrovnávají, zda rodiče s dětmi tuto životní změnu konzultují?

2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem mé bakalářské práce bude zjistit, jak adolescenti prožívají rozchod rodičů, zda a jak rodiče o této situaci s nimi hovoří, jak probíhá rozhodování o možném svěření do péče otce či matky, jaké dopady pro ně měl rozchod, rozvod rodičů.

3 Metodika

Praktickou část bakalářské práce budu tvořit na základě kvalitativního přístupu, který má více metod. Základní použitou metodou bude rozhovor s otevřenými otázkami, oslovení budou dospívající ve věku 15 až 18 let.

4 Kvalitativní výzkum

Pro své výzkumné šetření jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, který byl prováděn formou rozhovorů. Z rozhovorů lze zjistit prožívání a pocity oslovených adolescentů. V kvantitativním výzkumu by tyto skutečnosti byly obtížně zjistitelné. Kvalitativní výzkum zahrnuje popis a interpretaci sociálních nebo individuálních problémů a jeho podstatou je vytvoření komplexního, holistického obrazu

o zkoumaném jevu. Zejména se snaží o porozumění, ale nezřídka se ani vysvětlení jevu, který zkoumá.⁵⁰

Neexistuje jediný obecně uznávaný způsob jak vymezit nebo dělat kvalitativní výzkum. Negativní definici podali metodologové Glaser a Corbinová, kteří za něj považují jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace.⁵¹

Významný metodolog Creswell definoval kvalitativní výzkum takto: „ Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.⁵²

5 Kvalitativní rozhovor

Kvalitativní rozhovor vyžaduje, koncentraci, dovednost, citlivost, interpersonální porozumění a disciplínu. Je důležité zvolit si obsah otázek, jejich pořadí. Dále je třeba zvážit možnou délku rozhovoru. Nejdříve je důležité prolomit možné psychické bariéry a pokud je to možné zajistit souhlas se záznamem. Ukončení rozhovoru může být také důležité, protože při loučení můžeme získat další zajímavé informace. Kvalitativní rozhovor není jen sběrem dat, ale může mít i intervenční charakter.⁵³

Tazatel vytvoří pro rozhovor vhodné podmínky. Musí odstranit vlivy, které by byly rušivé. Dále je vhodné předem se domluvit na určitý čas, který bude rozhovoru věnován. Rozhovor musí být přirozený a nenásilný. Na začátku rozhovoru je důležité seznámit respondenta s tématem a smyslem rozhovoru. Rozhovor by měl respondenta zaujmout, měl by udržet jeho pozornost a ochotu odpovídat. Také by měl mít vnitřní logiku, měl by logicky navazovat. Záznam odpovědi se provádí bezprostředně po

⁵⁰ HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*, Praha: Karolinum, 1997

⁵¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, Praha: Portál, 2005, str. 50

⁵² tamtéž str. 50

⁵³ tamtéž, str.166

odpovědi. Odpovědi na otevřené otázky se zaznamenávají doslovně, bez krácení či jiné úpravy.⁵⁴

6 Výběr respondentů

Pro rozhovor jsem vybrala do výzkumného souboru pět adolescentů, tento soubor tvořili jedinci, kteří byli ochotni spolupracovat. Jsou to jedinci, kteří prožili rozchod rodičů. Obsahy rozhovorů jsem doslovně přepsala, audio záznamy byly všemi adolescenty odmítnuty. Všichni se shodně vyjádřili, že jim je to nepříjemné a nechtějí, aby se jejich rozhovor nahrával, obávali se zveřejnění a dalšího použití.

V rozhovoru jsem každému adolescentovi položila následující otázky:

1. Kdy jsi poprvé začal/a/ vnímat, že dochází k neshodám mezi rodiči?
2. Kdy a jakým způsobem Ti rodiče oznámili, že se budou rozcházet?
3. Jak si na tuto situaci reagoval/a/?
4. Jak fungovala rodina v době, než došlo k rozchodu rodičů?
5. Navštívil/a jsi s rodiči dětského psychologa?
5. Jak nyní vnímáš vztahy mezi otcem, matkou a tebou?

⁵⁴ KAŠPAROVÁ, E., KOMÁRKOVÁ, R., SURYNEK, A. *Základy sociologického výzkumu*, Praha: Management press, 2001. str.160

Zkoumaný vzorek adolescentů

Jména dětí	Petra	David	Nikola	Lukáš	Pavλίna
Věk	18	17	15	17	16
Studium	Gymnázium	Obchodní akademie	Základní škola	SOU – obor kuchař	Obchodní akademie
Počet sourozenců	0	2	0	0	1
Svěřen/a do péče	matky	střídavá výchova	střídavá výchova	otec	matka

První rozhovor:

- s Petrou, 18 let, studentka Gymnázia v Kaplici, 3.ročník
- dne 18. 12. 2010
- na odboru sociálních věcí a zdravotnictví v Kaplici
- čas a místo rozhovoru byly předem osobně domluvené
- Petra nesouhlasila s pořízením audiozáznamu

Na výše uvedené otázky odpověděla takto:

1. *„V době, kdy jsem byla na základní škole asi v 9. třídě. Tehdy jsem poprvé zaznamenala, že mezi rodiči není něco v pořádku. Rodiče se sice přede mnou snažili působit klidně, ale já jsem hlavně na mamce viděla, že je nešťastná. Když jsem se jí zeptala co se děje, odpověděla, že jí taťka zlobí.“*

2. *„První přišla mamka a oznámila mi, že není spokojená ve vztahu s otcem. Zeptala se mne jaký mám na to názor a co bych řekla tomu, když požádá o rozvod. Já jsem matku podpořila, vždy jsme měly moc hezký vztah, a já věděla, že se trápí. Taťka se mnou o rozvodu nikdy nemluvil. V době před rozvodem, kdy jsme bydleli společně, chodil taťka pozdě domů a myslím si, že občas byl i opilý. Jednou se stalo, že v tomto stavu za mnou vběhl do dětského pokoje a dost hrubě mi sdělil, že se s mamkou rozchází. Vyžadoval, abych mu na vše řekla můj názor. Já jsem mu odpověděla, že jsem o všem*

mluvila s matkou a chci zůstat s ní. On na mne začal zvyšovat hlas, že jsme se proti němu domluvily a poté odešel z mého pokoje. Bylo to hodně nepříjemné, nikdy jsme o této situaci společně nemluvili.“

3. „Jak jsem již řekla, rozhodla jsem se zůstat s mamkou. Když se tak nad tím zamýšlím, tak jsem ani na chvíli nevažovala jinou variantu. Taťku mám moc ráda, ale s mamkou si rozumím více. Nyní se s taťkou pravidelně stýkám, ale nedokážu si představit, že bych s ním bydlela, to ne.“

4. „Mamka se snažila najít jiné bydlení. Do rozvodu jsme bydleli pohromadě, ale rodiče se snažili mne do jejich sporů nezatahovat. Myslím si, že taťka si nepřipouštěl, že je něco špatně a že nebudeme pohromadě. Domníval se, že budeme bydlet stále společně.“

5. „U psychologa jsem nebyla.“

6. „V současné době si s taťkou rozumím víc, než když jsme bydleli všichni pohromadě. Taťku pravidelně navštěvuji, jezdíme spolu na různé výlety, chodíme do kina, divadla. S mamkou mám nádherný vztah, beru ji jako kamarádku.“

Petra se do naší kanceláře na domluvenou schůzku dostavila včas. Petra je mladá slečna, vyšší štíhlé postavy. Její pleť je světlá, čistá bez známek akné. Vlasy má čisté, světlé, polodlouhé a upravené. Nehty má pěstěné, důkladně nalakované. Oblečení odpovídá jejímu věku, je čisté, precizně udržované. Petra příjemně voní.

Rozhovor s Petrou je velmi příjemný, Petra klidně a souvisle odpovídá bez zábran na všechny položené otázky. Petra je mladá žena, která již dnes ví, co očekává od života. Při odchodu mi sdělila, že jejím snem je studovat psychologii. Již dnes ji toto téma zajímá. Z jejího vystupování a celkového projevu jsem zaznamenala, že pro ní rozchod rodičů nebyl tak stresující a nijak jí doposud negativně neovlivnil. Domnívám se, že její náhled na rozchod rodičů je uspořádaný vzhledem k jejímu věku a její inteligenci. Sama uvedla, že s otcem se stýká pravidelně a daleko více si s ním rozumí.

Druhý rozhovor:

- s Davidem, 17 let, student Obchodní akademie v Kaplici, 2. ročník
- dne 4. 1. 2011
- v pizzerii v Kaplici
- čas a místo rozhovoru byly předem osobně domluvené
- nesouhlasil s pořízením audiozáznamu

Na uvedené otázky odpověděl takto:

1. *„Rodiče se rozešli, když mi bylo 15 let, v té době jsem chodil do základní školy. Mamka z práce jezdila domů málo, nevím proč tam tak dlouho zůstávala. Taťka o tom nemluvil. Začal jsem si uvědomovat, že něco není v pořádku. Taťka si začal opravovat byt po dědovi. Hodně času jsem trávil s tátou.“*

2. *„Jednoho dne mi taťka oznámil, že se odstěhuje do nového bytu. Zeptal se mne jestli chci bydlet s ním. Řekl mi, že s mamkou už bydlet nemůže. Pak o tom začala mluvit mamka, chtěla abych zůstal s ní.“*

3. *„Nevěděl jsem co mám dělat. Chtěl jsem zůstat s mamkou i taťkou. Mamka mi řekla, že půjdeme k soudu a tam budu muset oznámit jak jsem se rozhodl.“*

4. *„Taťka se odstěhoval. Já jsem zůstal v bytě s mamkou a staršími sourozenci. Mamka často odjížděla, nakoupila nám a uvařila nám. K taťkovi jsem chodil dost často. Taťka mi řekl, že bych mohl být týden u něho a týden u mamky. To se mi líbilo, protože jsem chtěl být stejně s oběma rodiči. Mamka, ale s tímto řešením nesouhlasila.“*

5. *„Mamka nás objednala k dětskému psychologovi a ten měl rozhodnout co pro mne bude nejlepší. U psychologa jsem řekl, že chci být stejně u mamky i taťky. Mamka s tím nakonec souhlasila. Pak jsem u psychologa již nebyl.“*

6. *„Mrzí mne, že mamka s taťkou spolu nevychází. Mamka někdy o taťkovi špatně mluví. Střídatá výchova mi vyhovuje. Rodiče bydlí ve stejném městě, na jednom sídlišti, tak to nemám daleko.“*

David na smlouvanou schůzku přišel o 10 minut později. Do dveří vstoupil mladý urostlý chlapec, vysoký tak 178 cm. Na jeho postavě je znát, že pravidelně cvičí. David byl oblečen do tmavých kalhot a fialovo-šedivého svetru, na nohách měl tmavé kožené tenisky. Celkovým dojmem působil příjemně a elegantně. David má na pravé tváři tři výrazné pihy, jeho vlasy jsou tmavé, polodlouhé, čisté.

Rozhovor zprvu vázl, Davidovi trvalo déle, než začal spontánně odpovídat. Z počátku se vyjadřoval potichu, nejistě. V jeho projevu se neobjevovali žádné vulgarismy, někdy má tendence k ventilování svých projevů /ty bláho...., ježiši..../. Asi po 15 minutách se rozhovor začal vyvíjet přirozeně.

Třetí rozhovor:

- s Nikolou, student Základní školy v Kaplici, 9.třída
- dne 6.1. 2011
- na odboru sociálních věcí a zdravotnictví v Kaplici
- čas a místo rozhovoru byly předem osobně domluvené
- Nikola nesouhlasila s pořízením audiozáznamu

Na otázky odpověděla tímto způsobem:

1. *„Asi před půl rokem se od nás táta odstěhoval. Naši se často hádali, dlouho spolu nemluvili. Nebylo mi to vůbec příjemný.“*

2. *„Pár dní před tím, než se taťka odstěhoval, tak se mnou mluvil. Říkal, že si koupil byt a že se bude brzy stěhovat. Strašně jsem brečela, že taťka nebude s mamkou. Táta se mi snažil vysvětlit, že to pro nás všechny bude lepší, ale já jsem to nechápala. Mamka taky brečela a moc se mnou o tom nechtěla mluvit.“*

3. *„Zůstala jsem u mamky, za taťkou jsem začala chodit na návštěvy. Bylo mi moc líto, že zůstal sám.“*

4. *„Mamka mi oznámila, že budu muset jít k soudu, který se mne zeptá s kým chci bydlet. S mamkou jsme se domluvili, že budeme bydlet spolu. Pak jsem o všem mluvila ještě s tátou a ten mi řekl, že existuje střídavá péče a že bych mohla být jeden týden u něho*

a jeden týden u mamky. To bylo fajn. Řekla jsem to mamce, ale ta nesouhlasila, přitom plakala a říkala, že když budu u tatky, tak bude mít málo peněz. Moc jsem tomu nerozuměla.“

5. „Byla jsem hodně zmatená, nevěděla jsem co mám dělat. Svěřila jsem se mé nejlepší kamarádce a ta mi řekla, ať jdu k psychologovi, že mi určitě poradí. Svěřila jsem se tatkově s tím, že chci jít k psychologovi. S tatkou jsem k němu potom jela. S paní psychologou jsme si o všem popovídaly. Moc mne uklidnila a řekla mi, že je důležité to co chci já.“

6. „Soud rozhodl podle mého přání. Přála jsem si zůstat stejně s mamkou tak tátou. Nyní jsem týden u mamky a týden u táty. Rodiče spolu mluví, vždy se dohodnou. Už se nehádají a všechno řeší i se mnou. Jsem spokojená.“

Do naší kanceláře se ve stanovený čas dostavila dívka, která zaklepala a bez vyvání s hlasitým pozdravem ihned vstoupila. Nikola je menšího vzrůstu, štíhlé postavy. Nikola má dlouhé tmavé vlasy, které měla svázané do ohonu. V jejím obličejí jsou nejvýraznější její velké tmavé oči a stálý úsměv. Nikola byla extravagantně oblečena. Měla skládanou, kostičkovanou minisukni zeleno-černé barvy, světle fialové punčocháče a tmavě fialovou halenku s černými nápisy. Na nohou měla vysoké šněrovací tenisky. Okolo krku měla zelený kostkovaný šátek. Její líčení bylo vzhledem k jejímu věku výrazné. Nikola nám v začátku rozhovoru sdělila, že mezi její zájmy patří hudba a zpěv, hraje na housle, vyučuje se zpěvu, zúčastnila se několika dětských televizních soutěží např. rozjezdy pro hvězdy. Dále uvedla, že netrpí trémou, ráda vystupuje na veřejnosti.

Na naše položené otázky odpovídala spontánně, byla bez zábran. Z rozhovoru s ní jsem usoudila, že rozchod rodičů pro ní nebyl jednoduchou situací, ale po vyřízení této záležitosti se zklidnila, je spokojená, že může trávit čas jak s otcem, tak matkou.

Čtvrtý rozhovor:

- s Lukášem, 17 let, student Středního odborného učiliště, obor kuchař číšník, 2. ročník
- dne 10. 1. 2011
- na odboru sociálních věcí a zdravotnictví v Kaplici
- čas a místo rozhovoru byly předem osobně domluvené
- Lukáš nesouhlasil s pořízením audiozáznamu

Na uvedené otázky odpověděl takto:

1. *„Nevím, naši se chovali normálně. Občas jsem slyšel jak se dohadují, ale to je asi normální. Kámoši si často povídají, že se u nich doma také rodiče hádají.“*
2. *„Nemluvili se mnou o tom. Máma se jednoho dne sebrala a odešla, prostě se odstěhovala. Dobrý ne?“*
3. *„Táta mi řekl, že zůstanu doma s ním. Mně to vyhovovalo, protože jsem si s tátou stejně rozuměl víc.“*
4. *„Bydlím u táty, mámu jsem viděl, když jsme se někde náhodou potkali. Pak jsem byl u soudu, kde máma souhlasila s tím, že zůstanu u táty. Tak jsem u táty.“*
5. *„U psychologa jsem nebyl a ani tam nechci, nevím proč!“*
6. *„S tátou vycházím docela dobře, do ničeho mi nemluví, moc si mne nevšímá. Mám úplnou volnost. Hodně času trávím s kamarádkou. Mámu občas navštívím, ale nemáme si co říct.“*

Na stanovený termín schůzky se dostavil s 15 minutovým zpožděním. Do dveří vešel vysoký, štíhlý mladík, který byl oblečen ve stylu hip-hopové módy. Na hlavě měl kšiltovku s velkým kšiltem z boku hlavy. Byl oblečen do velké červené mikiny s výrazným barevným obrázkem. Kalhoty měl široké, rozkrok mezi kolena, délka kalhot byla nepřiměřená /dlouhá/. Ošacení bylo čisté. Tomáš se zprvu jevil nervózně, svou nervozitu překrýval svým suveréním chováním a vystupováním. Navázat kontakt

s ním nebylo snadné. Při rozhovoru klopil oči, koukal se do stolu, oční kontakt byl vyhýbavý. Na mé dotazy odpovídal krátkými jednoduchými větami.

Z celého rozhovoru jsem nabyla dojmu, že rozchod rodičů pro něho nebyl lehký. Je poznamenán pocitem, že ho matka odmítá. S touto kauzou jsem se osobně pracovně setkala. Otec je velice zaměstnaný člověk, který v základních věcech výchovu a péči o syna zvládá, ale vždy odmítal navštívit se synem odborníka i přes mé časté doporučení. Jeho názor se mi nepodařilo změnit. Lukáš u otce prospívá, nejsou s ním žádné větší výchovné problémy. Matka je s Lukášem pouze v občasném kontaktu, což pro něho není dobré, i když si to Lukáš nechce připustit.

Pátý rozhovor:

- s Pavlínou, 16 let, studentka Obchodní akademie, 1.ročník
- dne 15. 1. 2011
- v pizzerii v Kaplici
- čas a místo rozhovoru byly předem osobně domluvené
- Pavlína nesouhlasila s pořízením audiozáznamu

Na otázky odpověděla takto:

1. *„Naši se vždycky dohadovali, ale v létě se začali hádat víc a dokonce jsem viděla jak se táta chová hodně škaredě k mojí mamce, která pak brečela.“*

2. *„Na konci léta si táta sbalil věci a odešel, nemluvil se mnou, nic mi nevysvětlil. Mamča mi řekla, že se s tátou rozvede. Mám už dospělou sestru, která jezdí domů na víkendy. Ta mi všechno vysvětlila, mám jí moc ráda. Mamka se zeptala zda s ní chci bydlet.“*

3. *„Ani chvíli jsem nepřemýšlela o tom, že bych byla u táty. S mamkou mi je dobře. Táta si nás nikdy moc nevšímal.“*

4. *„Jak jsem už řekla naši se vždycky hádali. Když se táta odstěhoval, je doma větší klid a pohoda. Hlavně mamka je veselejší.“*

5. „*U psychologa jsem nebyla a ani nevím, proč bych tam měla jít. O všem si povídám se svojí sestrou, říkáme si všechno.*“

6. „*S tátou se nestýkám, nechci s ním mluvit. Ze začátku jsme se párkrát viděli, ale vždycky mluvil jenom o mamce a tvrdil, že za všechno může ona, že je špatná žena. Mamka s tátou taky nemluví.*“

Na sjednanou schůzku se Pavlína dostavila včas. Ve dveřích pizzerie se objevila velice štíhlá, mladá slečna, která se nervózně rozhlížela. Jakmile mne spatřila, s úsměvem přišla ke stolu a posadila se. Petra je drobná dívka, vlasy má ztmavené, polodlouhé, upravené. Je přehnaně nalíčená, oči má nápadně černě zvýrazněné tmavými stíny. Na očích má brýle. Její nehty jsou neupravené, okousané. Je oblečena do upnuté mikiny s kapucí, která je šedo-černé barvy. Kalhoty má světle modré, velice úzké, upnuté. Na nohou má tmavé tenisky, levá teniska byla zavázána zelenou tkaničkou a pravá teniska růžovou tkaničkou. Zprvu byla Pavlína trochu nesvá, mluvila potichu bez emocí. Po chvíli se mi podařilo si získat její důvěru a Pavlína se spontánně rozpovídala. Dle mého názoru ji rozchod rodičů poznamenal, získala negativní vztah k otci, se kterým se dnes odmítá stýkat. Nejblíže osobou v rodině je pro ní její starší sestra, která je její oporou.

Po přečtení a zhodnocení všech výše uvedených rozhovorů jsem dospěla k názoru, že provedené rozhovory mi neposkytly dostatek informací, abych si mohla odpovědět na vytyčenou otázku. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že opětovně oslovím Petru a Davida.

Petru jsem si vybrala, jelikož přistupovala k rozhovoru vstřícně, ale nepřesvědčila mne, že o svých pocitech vždy hovořila zcela otevřeně. Poté jsem je telefonicky kontaktovaly a ona souhlasila, že se opět setkáme a souhlasila s tím, že jí položím ještě pár doplňujících otázek. Čas a místo setkání jsem nechala na její úvaze.

Davida jsem si do svého výzkumu vybrala, protože jeho i jeho rodiče osobně znám. V dřívější době se naše rodiny přátelily. Po rozpadu jejich vztahu již toto přátelství není

tak intenzivní. Davida znám od jeho šesti let, tudíž pro něho nejsem úplně cizí osoba. Předpokládám, že mi na položené otázky spontánněji odpoví.

Telefonicky jsem Petru požádala, zda by byla ochotná ještě jednou se se mnou sejit a o našem rozhovoru si opět popovídat. Domluvily jsme se, že se sejdeme v pizzerii, kde je příjemnější prostředí, než u nás v kanceláři. Sedly jsem si do rohu restaurace, do boxu. Na stole svítila svíčka, ve váze byla květina. Měly jsme zde absolutní soukromí. Petra přišla včas jako vždy. Přišla s úsměvem, příjemně naladěná. Nejdříve jsme si povídaly o běžných věcech, o škole, o jejím partnerovi, o maturitním plese apod. Poté jsem ji položila níže uvedenou otázku. Nejdříve mluvila pomalu, tiše, viděla jsem na ní, že trochu znervózněla, ale pak jsem byla sama překvapená, jak se otevřela.

Petry jsem se zeptala, jak se cítila, jak prožívala chování rodičů a celkovou atmosféru v rodině?

„Z celé situace doma jsem byla hodně nervózní, cítila jsem velké napětí, někdy se u mne dostavovaly pocity úzkosti. Moc jsem litovala mamku, ale nevěděla jsem jak bych ji měla pomoci. Na tatku jsem byla spíše našťavaná. Snažila jsem se s matkou hodně povídat, ale mamka neměla náladu a vždy řekla ať se netrápím, že vše bude v pořádku. Hodně mi pomohlo, že jsem si mohla o všem otevřeně popovídat se svým přítelem, který si tímto také kdysi prošel a proto mne chápal. Sice jsem minula říkala, že táta přišel jednou domu opilý, ale bylo to častěji. Je pravda, že jen jednou to se mnou v tomto stavu řešil. Tenkrát jsem z toho nemohla do rána usnout, všechno mne to štvalo, plakala jsem. Ještě dnes se mi o tom špatně mluví, proto jsem se o tom minule nezmiňovala. Když byl táta opilý, tak na mne nebral žádný ohled, ani nevím, jestli naši ví, že jsem nechtěně byla svědkem jejich nočních hádek. Měla jsem chuť vejít do ložnice a začít na ně křičet, jenže jsem to nikdy neudělala. Možná jsem měla. Jak už jsem řekla, táta do poslední chvíle nevěřil, že s mamkou odejdeme. Ta sobota, když jsme se s mamkou stěhovaly byla pro mne strašná. Měla jsem velké výčitky vůči tátovi, bylo mi ho líto. Nedovedla jsem si představit, že v celém bytě zůstane sám. Když jsme ráno začali balit, tak se táta sebral a odešel. Mamka se snažila být v klidu, ale i na ní jsem viděla velkou nervozitu. Přestěhovaly jsme se do malého bytečku, kde jsem se ještě dlouhou dobu připadala jako někde na návštěvě. Táta mne minimálně týden po našem odchodu nekontaktoval, nereagoval ani na mé telefony, měla jsem o něho veliký strach, ale

přesto jsem nedokázala jít k němu domu. Měla jsem pocit, že jsem ho zradila. Až v dalším týdnu mi zavolal, sešli jsme v této pizzerii a o všem jsme si promluvili. V hlavě se mi honily různé myšlenky, bolelo mne břicho, byla jsem nervózní, chtělo se mi brečet, ale nakonec jsme si hezky popovídali. Táta mne ujistil, že mne má moc rád a že tu pro mne vždycky bude, to mi strašně pomohlo.“

I po tom všem co jsi prožila tě nenapadlo, že bys mohla vyhledat psychologa, se kterým by sis o tom popovídala?

„Nenapadlo mne, že by mi psycholog pomohl, vždycky jsem se ze všeho vypovídala mému příteli. Je to pro mne nejbližší osoba a moc mi to pomáhalo.“

Na závěr mi Petra sdělila, že je sama překvapená z toho co mi dnes řekla, ale nakonec usoudila, že je i ráda. Několikrát mi ale zdůrazňovala, abych o tom nikde nemluvila. Nerada dává své pocity najevo.

Telefonicky jsem se spojila s Davidem, požádala jsem ho o další rozhovor. Nejdříve odmítal, ptal se proč o tom musí znovu mluvit. Vysvětlila jsem mu, že bych některé jeho odpovědi chtěla ještě upřesnit. Poté svolil, domluvili jsme se, že se sejdem v internetové kavárně Sport baru. Na domluvenou schůzku přišel David včas a s úsměvem. Sešli jsme se v sobotu v odpoledních hodinách, kdy v baru není velká návštěvnost. Při příchodu se David rozhlédl a bylo zřejmé, že kontroluje, zda zde není někdo s kamarádů. V kavárně jsme byli sami dva a obsluha. Usadili jsme se do krajního boxu co nejdále od vchodu. Davida jsem pozvala na čaj a začali jsme si nejdříve povídat o všedních věcech jako je škola, kamarádi, zájmy. Pak jsem mu položila níže uvedenou otázku, David znejistěl. Bylo vidět, že mu to není příjemné. Asi protože pro něho nejsem úplně cizí člověk a jejich rodinnou situaci znám se David po chvíli otevřel.

Davida jsem se zeptala, jak se cítil, jak prožíval chování rodičů a celkovou atmosféru v rodině?

„Každopádně mi to nebylo příjemné.“

Co si si myslel, když mamka jezdila z práce málo domů, jak si to prožíval?

„Mamka nikdy neřekla, kde je a proč domů nepřijela. Já jsem se jí na to neptal, ale bylo mi to divný. Cítil jsem doma napětí, táta mi k tomu taky nic neřekl. Přemýšlel jsem o tom, co se vlastně děje. Já nevím, co na to mám říct.“

Kdy si zjistil, že se rodiče rozejdou?

„Začal jsem si to uvědomovat v době, kdy táta opravoval ten byt. Uvědomil jsem si, že se naši rozejdou a táta se odstěhuje. Táta byl nervózní, začal se mi ještě mnohem víc věnovat, všude jsem s ním jezdil. Viděl jsem na něm, že se trápí. Bylo mi ho moc líto. Věděl jsem, že už to nikdy nebude jako dřív, táta se odstěhuje a já jsem se dost bál, že už s ním nebudu tak hodně. Je to hrozně těžká situace, já jsem chtěl být jak s mámou, tak s tátou. Byl jsem z toho nervózní, nevěděl jsem, co bude, jak to všechno dopadne.“

Měl si možnost si o tom s někým popovídat, někomu se svěřit?

„Mluvil jsem o tom s mým kámošem, tomu jsem říkal všechno.“

A co sourozenci?

„Ty to neřešili. Michala se připravovala na maturitu, měla dost svých starostí a Petr byl pořád pryč. Se segrou a s bráchou jsem nikdy nic neřešil.“

„Trochu jsem se uklidnil, když mi táta navrhl, jestli nechci být týden u něho a týden u mamky. Nevěděl jsem, že by to tak šlo. Hned jsem s tím souhlasil, ale věděl jsem, že mamka s tím bude mít problém. Nejhorší bylo, když se máma tuto variantu dozvěděla. Začala na mne tlačit, abych zůstal u ní. Nedokážeš si představit jak mi bylo. Bylo to hrozný, pořád jsem na to myslel, bál jsem se, že se máma na mne naštve. Nedokázal jsem se soustředit ani ve škole, ani doma.“

Zhoršil ses ve škole?

„To jsem se teda zhoršil, nakonec jsem byl rád, že mě s těma známky vzali na obchodku.“

Kdy se mamka smířila s tvým rozhodnutím?

„Až po té návštěvě u psychologa.“

Jak ses tam cítil?

„Nevěděl jsem, co mne čeká. Nebylo mi moc dobře, byl jsem hrozně nervózní. taky jsem byl naštvanej, že mne tam máma tahá. Styděl jsem se, nevěděl jsem co mu budu říkat. Nakonec to nebylo tak hrozný, docela dobře jsme si pokecali. Od té doby už mne mamka nepřesvědčovala, abych zůstal jen u ní. To se mi ulevilo.“

Jak vnímáš vztahy mezi rodiči?

„Je to hrozný, naši spolu furt nemluví. Vadí mi, že přede mnou o sobě hrozně mluví. Pořád se dohadují o peníze. To je mi moc nepříjemný, když něco potřebuju, tak mi máma říká, ať řeknu tátovi, táta se mne ptá, proč neřeknu mamce. To si připadám jak blbec.“

Nechtěl by si zase navštívit psychologa?

„To asi ne, připadá mi to zbytečný, už to tak neřeším.“

Opravdu ti vyhovuje střídavá výchova?

„Jo takhle mi to vyhovuje, jsem s oběma rodiči, oba mám rád. Jejich spory tak neřeším.“

Na Davidovi jsem poznala, že je mu už náš rozhovor nepříjemný, již odpovídal s nechutí, proto jsem rozhovor ukončila.

7 Vyhodnocení rozhovorů

V záznamech rozhovorů jsem našla společná témata pro všechny oslovené adolescenty. Určila jsem devět kategorií, které se v rozhovorech vyskytovaly. Tyto kategorie jsem získala tak, že jsem si všechny záznamy porovnávala, hledala jsem v nich shodná vyjádření, vyčlenila jsem odlišná vyjádření a to pomocí barevného označení. V následující části popisují získané kategorie.

Vnímání neshod rodičů

Všichni oslovení adolescenti shodně uvedli, že sami začali vnímat, že doma není vše v pořádku. Chování rodičů se změnilo, v rodinách bylo cítit velké napětí, mezi rodiči docházelo k častým hádkám. Petra sdělila: „*Nechtěně jsem byla svědkem jejich nočních hádek, měla jsem chuť vejít do ložnice a začít na ně křičet, jenže jsem to nikdy neudělala.*“ Lukáš hádky rodičů nevnímal tak dramaticky tvrdil, že je to asi normální. Pavlína uvedla: „*Naši se vždycky dohadovali, ale v létě se začali hádat víc a dokonce jsem viděla, jak se táta chová hodně škaredě k mojí mamce, která pak brečela.*“ I přesto, že někteří rodiče se snažili zprvu svými problémy děti nezatěžovat, tak děti stejně jejich rozpory vnímaly. Tato skutečnost všechny děti přiváděla k nejistotě, která je vedla k jejich negativnímu psychickému rozpoložení.

Seznámení s rozpadem rodiny

Sama jsem byla překvapená, že ve většině případů první s dítětem o rozchodu hovořil otec. Myslela jsem si, že matka má vztahově blíže ke svému dítěti a tudíž bude první, kdo tuto složitou situaci dítěti vysvětlí. Jak jsem již uvedla, tak ve třech případech a to u Lukáše, Nikoly a Davida byl iniciátorem tohoto rozhovoru otec. Lukášovi otec doslova řekl: „*Zůstaneš doma se mnou*“, ten s tímto souhlasil, u táty byl spokojený, matka společnou domácnost opustila, aniž by se synem o svém odchodu hovořila. Nikole otec oznámil, že si koupil byt a bude se stěhovat. Nikola se s tímto faktem zprvu nemohla smířit: „*Strašně jsem brečela, že tatka nebude s mamkou. Táta se mi snažil vysvětlit, že to pro nás všechny bude lepší, ale já jsem to nechápala. Mamka taky brečela.*“ Davidův otec Davidovi rovnou vysvětlil možnost střídavé výchovy po týdnu, čímž ho velice uklidnil. David k tomuto uvedl: „*Nevěděl jsem, že by to tak šlo. Hned jsem s tím souhlasil.*“

Reakce na rozpad rodiny

Všechny oslovené děti vnímaly rozpad rodiny jako velkou zátěž. Všichni shodně uvedly, že se ocitly v nejistotě, která na ně měla nepříznivý vliv, vyskytla se u nich nervozita, bolesti břicha, dostavovaly se pocity úzkosti a strachu. Petra se vyjádřila: „*V hlavě se mi honily různé myšlenky, bolelo mne břicho, častokrát jsem nemohla do rána usnout, všechno mne štválo, plakala jsem.*“ David uvedl: „*Je to hrozně těžká situace, já jsem chtěl být jak s mámou tak s tátou. Byl jsem z toho nervózní, nevěděl jsem co bude, jak to všechno dopadne.*“ Nikola se cítila „*hodně zmatená, nevěděla co má dělat*“. U Lukáše bylo patrné, že své pocity neumí a nechce dávat najevo. S rozhovoru s ním, ale bylo zřejmé, že jeho prožívání této situace je potlačeno. Pavlína situaci v rodině vzala na vědomí „*táta si sbalil věci a odešel, nic mi nevysvětlil, mamča mi řekla, že se s tátou rozvede*“. Jejich strach pramenil z velké obavy, že jednoho z rodičů ztratí nebo zradí. Dostavoval se u nich pocit viny.

Ne - komunikace s rodiči

Zjistila jsem, že velkým problémem při rozchodu rodičů je, že rodiče zprvu s dětmi o problémech nehovoří. Na jejich otázky odpovídají vyhýbavě se snahou děti do těchto sporů nezapojovat. Petra uvedla: „*Snažila jsem se s mamkou hodně povídat, ale mamka neměla náladu a vždy řekla, ať se netrápím, že vše bude v pořádku.*“ Neuvědomují si, že jsou děti poté ve velké nejistotě. K rozhovoru s dítětem se odhodlají, až když je situace mezi nimi vyhrocená.

Možnost svěřování se

Všechny oslovené děti měly potřebu se se svým trápením svěřit někomu jinému než rodičům. Většina dětí se svěřila svým vrstevníkům, kamarádům se kterými jsou v denním kontaktu. Lukáš, Nikola a David využili této možnosti. Nikola sdělila: „*Svěřila jsem se své nejlepší kamarádce a ta mi řekla, ať jdu k psychologovi, že mi určitě poradí.*“ David „*Mluvil jsem o tom s mým kámošem, tomu jsem říkal všechno.*“ Pavlína se vypovídala své starší sestře, která ji poskytla na celou situaci jiný náhled a vše ji rozumně vysvětlila. Překvapilo mne, že David své problémy neřešil se svými staršími sourozenci, neboť dle mého názoru sourozenci většinou drží při sobě. Pro Petru byl nejbližším člověkem její přítel, který jí hodně pomohl tímto obdobím projít.

Psychologická pomoc

Z rozhovoru vyplynulo, že všechny oslovené děti věděly o možnosti konzultace s dětským psychologem. Toto se dozvěděly buď od svých rodičů nebo kamarádů. Lukáš, Pavlína a Petra o pomoci psychologa neuvažovali, Lukáš to i rezolutně odmítl se slovy: „*U psychologa jsem nebyl a ani tam nechci, nevím proč.*“ David zprvu návštěvu odmítal, ale podvolil se přání matky. Nejdříve byl nedůvěřivý uvedl: „*Nevěděl jsem co mne čeká. Nebylo mi moc dobře, byl jsem hrozně nervózní, taky jsem byl naštvaný, že mne tam máma tahá. Styděl jsem se, nevěděl jsem co mu budu říkat.*“ Ale v závěru uvedl, že pro něho byla návštěva psychologa přínosná. Nikole o této možnosti řekla kamarádka. Nikola sama rodiče požádala, aby jí tuto návštěvu umožnili. Sama řekla: „*S paní psycholožkou jsme si o všem popovídaly. Moc mne uklidnila a řekla mi, že je důležité to co chci já.*“

Možnost volby

Ze šetření je patrné, že dochází k různým rozhodnutím o péči adolescentů a klade se velký důraz na přání dětí. Lukáš byl dle svého přání svěřen do péče otce. Uvedl: „*Máme se jednoho dne sebrala a odešla, prostě se odstěhovala. Dobrý ne? Táta mi řekl, že zůstanu doma s ním. Mě to vyhovovalo, protože jsem si s tátou stejně rozuměl víc.*“ Pavlína i Petra si přály být v péči matky. Pavlína sdělila: „*Ani chvíli jsem nepřemýšlela o tom, že bych byla u táty. S mamkou je mi dobře. Táta si nás nikdy moc nevšímal.*“ Petra se vyjádřila: „*Ani na chvíli jsem nezvažovala jinou variantu, než zůstat s mamkou, tatku mám moc ráda, ale s mamkou si rozumím více.*“ Takto bylo rozhodnuto. Nikola i David preferovali možnost střídavé výchovy. Nikola řekla: „*Táta mi řekl, že existuje střídavá péče a že bych mohla být jeden týden u něho a jeden týden u mamky. To bylo fajn.*“ David shodně jako Nikola uvedl: „*Tatka mi řekl, že bych mohl být týden u něho a týden u mamky. To se mi líbilo, protože jsem chtěl být stejně s oběma rodiči.*“ Také v těchto případech soud rozhodl dle přání dětí, k čemuž z velké části přispěl odborný názor psychologa.

Rodinné vztahy

V některých případech se vztahy mezi rodiči a jejich dětmi po rozchodu již stabilizovaly. Děti vzniklou situaci již akceptují, došlo u nich k celkovému zklidnění. Davida trápí, že rodiče do současné doby nenašli společnou řeč, nekomunikují spolu

k tomuto sdělil: „*Je to hrozný, naši spolu furt nemluví .vadí mi, že přede mnou o sobě hrozně mluví. Pořád se dohadují o peníze. To je mi moc nepříjemný, když něco potřebuju, tak mi máma říká, ať řeknu tátovi, táta se mne ptá, proč neřeknu mamce. To si připadám jak blbec.*“ Lukáš má s matkou minimální kontakt, což dle mého názoru není správné. Pavlína má negativní vztah k otci, který se po rozchodu rodičů u ní ještě více prohloubil „*s tátou se nestýkám, nechci s ním mluvit. Ze začátku jsme se párkrát viděli, ale vždycky mluvil jenom o mamce a tvrdil, že za všechno může ona, že je špatná žena. Mamka s tátou taky nemluví.*“ Petra sdělila: „*V současné době si s tatškou rozumím víc, než když jsme bydleli všichni pohromadě. Tatšku pravidelně navštěvuji, jezdíme spolu na různé výlety, chodíme do kina, divadla. S mamkou mám nádherný vztah, beru ji jako kamarádku.*“

Rozhodnutí o péči

Z rozhovoru jsem usoudila, že všechny oslovené děti jsou se současnou situací smířeny, ale je zřejmé, že každé dítě si přeje vyrůstat pohromadě s oběma rodiči. Lukáš je u otce spokojen, ale jistě pro něho není dobré, že s matkou má minimální kontakt a sám uvedl: „*Mámu občas navštívím, ale nemáme si co říct.*“ Petra s oběma rodiči vychází velice dobře, dle jejího sdělení se po rozchodu rodičů její vztah s otcem v mnohém zlepšil. Pavlína je spokojená u matky, ale s otcem se odmítá stýkat. Nikole a Davidovi střídavá výchova v cyklech po týdnu vyhovuje.

Zhodnocení šetření

Ze šetření je zřejmé, že rozchod rodičů je pro adolescenty velice zatěžující a složitou situací. Z počátku se děti ocitají ve velké nejistotě, která u nich způsobuje negativní psychické rozpoložení. Mají obavy co bude dál, objevují se u nich výčitky a někdy i pocity viny. Bojí se, že o jednoho z rodičů přijdou, že jednomu z rodičů ublíží, pokud si budou muset vybrat s kým chtějí žít. Rodiče často podceňují včasné řešení jejich rozchodu, ani si neuvědomují, že jejich děti jsou v nejistotě. Rodiče v této chvíli nevnímají negativní dopad svých sporů na děti, které jsou často neviditelných svědkem jejich „utajených“ hádek. Když se stane situace v rodině neúnosná, tak až poté přistoupí jeden z rodičů k rozhovoru s dítětem, kdy se mu snaží vše vysvětlit. Rodiče mnohdy ani netuší, že jejich děti se se svými problémy a pocity již svěřují svým kamarádům. Poté nastává období, kdy se zpravidla jeden z rodičů ze společné domácnosti odstěhuje a na dítě je vyvíjen nátlak, kdy se má rozhodnout se kterým rodičem bude bydlet. Všechny oslovené děti shodně uvedly, že toto období bylo pro ně hodně stresující a zatěžující, ale jen některé využily pomoc dětského psychologa i přesto, že uvedly, že o této možnosti věděly. Pozitivním přínosem mého šetření je zjištění, že u rozhodování o výchově je brán zřetel na přání dítěte. V těchto konkrétních případech bylo vždy rozhodnuto shodně s přáním dítěte.

Závěr

Téma mé bakalářské práce se nazývá “Rozchod rodičů a jeho dopad na děti v adolescentním věku“. Práce se skládá ze dvou částí a to z teoretické a praktické. Teoretická část obsahuje pět kapitol, které jsou komparací odborné literatury, právních předpisů a internetových zdrojů. Použité zdroje v bakalářské práci jsou uvedeny na konci mé práce.

Praktická část se věnuje šetření, které je zaměřeno na cíl mé bakalářské práce, zjištění, jak adolescenti prožívají rozchod rodičů, zda a jak rodiče o této situaci s nimi hovoří, jak probíhá rozhodování o možném svěření dítěte do péče otce či matky, jaké dopady pro ně měl rozchod, rozvod rodičů. Základní použitou metodou tohoto šetření byl rozhovor s otevřenými otázkami. Bylo osloveno 5 adolescentů ve věku od 15 do 18 let, z toho dva chlapci a tři dívky. Po provedených rozhovorech jsem došla k zjištění, že odpovědi na mnou položené otázky mi neposkytly dostatek informací, abych si mohla odpovědět na výzkumnou otázku. Z tohoto důvodu jsem opětovně oslovila jednoho chlapce a jednu dívku. Tyto adolescenty jsem z pěti oslovených vybrala, jelikož mne jedna z dívek nepřesvědčila, že o svých pocitech vždy hovořila zcela otevřeně. Chlapce jsem zvolila, protože jeho rodiče i jeho samotného osobně znám, tudíž pro něho nejsem úplně cizí osoba, předpokládala jsem, že mi na položené otázky spontánněji odpoví.

Z mého šetření vyplynulo, že adolescenti sami začali vnímat, že doma není vše v pořádku. Tato skutečnost je přiváděla k nejistotě, která vedla k jejich negativnímu psychickému rozpoložení. Oslovení adolescenti vnímali rozpad rodiny jako velkou zátěž, vyskytla se u nich nervozita, bolesti břicha, dostavovaly se pocity úzkosti a strachu, které pramenily z velké obavy, že jednoho z rodičů ztratí nebo zraní. Byla jsem překvapená, že ve většině případů první s dítětem o rozchodu hovořil otec. Myslela jsem si, že matka má k dítěti vztahově blíže a tudíž bude první, kdo tuto složitou situaci dítěti vysvětlí. Ve všech případech měli adolescenti potřebu se někomu svěřit, což byli jejich vrstevníci či sourozenci. Oslovené děti věděly o možnosti konzultace s dětským psychologem, ale využily ji jen někteří, tato odborná pomoc pro ně byla přínosem. Ostatní děti tuto pomoc odmítly. U všech oslovených dětí soud rozhodl dle jejich přání. Ve dvou případech do střídavé výchovy, ve dvou případech do výchovy matky a v jednom případě do výchovy otce. Jsem přesvědčená, že každé dítě si přeje vyrůstat společně s oběma rodiči. Adolescenti vzhledem k jejich rozumovým

možnostem a schopnostem lépe tuto situaci akceptují a lépe se s ní vyrovnají. Je velice důležité, že je rodiči brán velký zřetel na jejich názor. Ve většině případů se vztahy mezi rodiči a jejich dětmi po rozchodu již stabilizovaly, u dětí došlo k celkovému zklidnění.

Jak jsem již v úvodu uvedla, pracuji jako sociální pracovnice odboru sociálních věcí a zdravotnictví na oddělení sociálně právní ochrany dětí při Městském úřadu v Kaplici. Inspirujícím přínosem bakalářské práce pro mou praxi je zjištění, že pohovorům vedeným s dětmi musím věnovat více času. Snažit se, aby mi děti poskytly co nejvíce informací týkající se složité situace v rodině a věnovat se zejména jejich pocitům a prožívání svízelné životní situace. Toto zjištění je důležité pro další sociální práci s dětmi a rodinou.

V teoretické části je statisticky doloženo, že rozpad rodiny je dlouhodobě na vysoké úrovni. Ze své praxe vím, že počet rozchodů či rozvodů rok od roku stoupá. Jsem přesvědčená, že ve většině případů k rozpadu rodiny dochází z neuvážených důvodů, které mnohdy pramení z nezodpovědnosti rodičů. Podmínky a legislativa pro rozchod rodičů by se dle mého názoru měly zpřísnit, více by se mělo pracovat na sanaci rodiny. Před rozchodem by rodiče měli mít povinnost navštěvovat odborná zařízení a až po vyslovení odborníka, který by se vyjádřil, že je vztah mezi rodiči nenávratně narušen, by došlo k rozvodu či rozchodu rodičů.

Jistě by bylo zajímavé zapojit do dalšího šetření rodiče adolescentů, formou rozhovorů zjistit jejich pohled na řešení této svízelné životní situace a porovnat zhodnocení těchto šetření.

Cíl mé bakalářské práce byl splněn.

Použitá literatura:

ČERNÁ, M., *Rozvod, otcové a děti*, Praha: Eurolex Bohemia 2001, ISBN 80-86432-11-4.

FISCHER, S., ŠKODA, J., *Sociální patologie*, Praha: Grada 2009, ISBN 978-80-247-2781-3.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, Praha: Portál 2005, ISBN 80-7367-040-2.

HILL, G., *Moderní psychologie: hlavní oblasti současného studia lidské psychiky*, Praha: Portál 2004, ISBN 807178-641-1.

JONÁKOVÁ, I., *Kritéria svěřením nezletilého dítěte do výchovy*, Právo a rodina č.4/2008.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P., *Sociální práce v praxi*, Praha: Portál 2005, ISBN 80-7367-002- X.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Praha: Grada 2002, ISBN 80-247-0332-7.

NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU ze dne 23.2. 2010, sp.z. ÚS 1206/09

PRUCHOVÁ, B., NOVÁK, T., *Omezený styk dítěte s rodiči*, Právo a rodina č.3/2004.

SMITH, H., *Děti a rozvod*, Praha: Portál 2004, ISBN 80-7178-906-2.

SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou*, Hradec Králové: Gaudeamus 2007, ISBN 978-80-7041-069-1.

ŠPAŇHELOVÁ, I., *Komunikace mezi rodiči a dítětem*, Praha: Grada 2009, ISBN 978-80-247-2698-4.

ŠULOVÁ, L.: *Rodina funkční a dysfunkční*, Právo a rodina, č. 1/2006

VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, Praha: Portál 2000, ISBN 80-7178-308-0.

VELEMÍNSKÝ, M., STUDENOVSKÝ, P., *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*, České Budějovice, 2008. ISBN 978-80-7394-064-5.

VÝROST, J., *Aplikovaná sociální psychologie*, Praha: Portál 1998, ISBN 80-7178-269-6.

WARSHAK, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál 1996, ISBN 80-7178-089-8.

Právní normy:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších úprav.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších úprav

Úmluva o právech dítěte

Internetové zdroje:

Znaky dnešní rodiny [online]. 2010 [cit. 2010 – 10 - 15]. Dostupné na WWW:
<<http://rodinadnes.cz/?p=899>>

Základní funkce rodiny [online]. 2010 [cit. 2010 – 10 - 22]. Dostupné na WWW:
<<http://rodinadnes.cz/?p=153>>

Dysfunkční rodina [online]. 2010 [cit. 2010 – 10 - 15]. Dostupné na WWW:
<<http://rodinadnes.cz/?cat=3>>

Rozvodovost [online]. 2010 [cit. 2010 – 10 - 5]. Dostupné na WWW:
< <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>

Úprava styku [online]. 2010 [cit. 2010 – 9 - 5]. Dostupné na WWW:
<<http://www.soc.cas.cz/porozvodu/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditetem.html>>